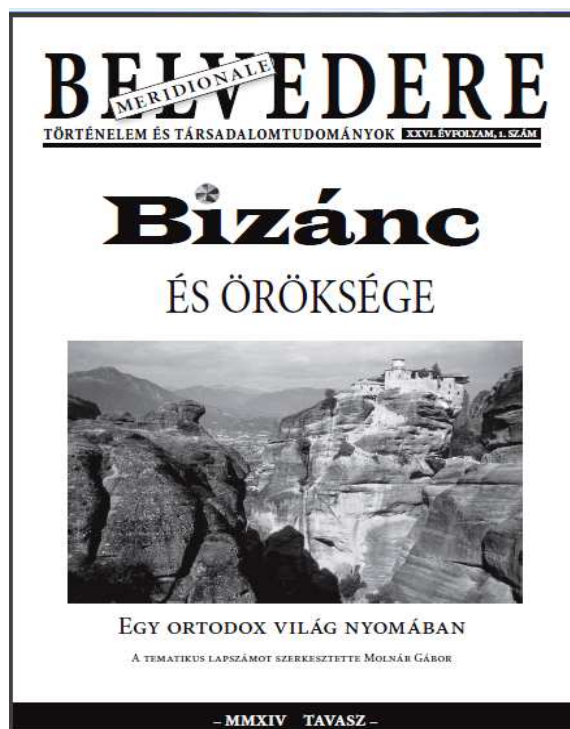

BELVEDERE

Történelem és társadalomtudományok
History and Social Sciences
www.belvedere.meridionale.hu
belvedere@jgypk.u-szeged.hu
szerk@belvedere.meridionale.hu
ISSN 1419-0222 (Nyomtatott)
ISSN 2064-5929 (Online)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)
(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

Cím / Title:

Az ortodox kolostor mint öfenntartó ökológiai rendszer. Élet Bessarábia szerzetesi közösségeiben

The Orthodox Monastery as a Self-sustaining Ecological System. Life in the Monastic Communities of Bessarabia

Szerző / Author:

Lengyel, László

DOI 10.14232/belv.2014.1.5

<http://dx.doi.org/10.14232/belv.2014.1.5>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Lengyel, László (2014): Az ortodox kolostor mint öfenntartó ökológiai rendszer. Élet Bessarábia szerzetesi közösségeiben. Belvedere Meridionale XXVI. 1. 67-81. pp

LENGYEL LÁSZLÓ

laci78@gmail.com

DOI 10.1432/belv.2014.1.5

Az ortodox kolostor mint önfenntartó ökológiai rendszer

Élet Besszarábia szerzetesi közösségeiben

— *The Orthodox Monastery as a Self-sustaining Ecological System-Life
in the Monastic Communities of Bessarabia* —

Abstract

I have visited monasteries in Moldova ten times between 2004 and 2013. In this paper, I would like to present my experiences that I have gained there. I am going to start my account with a brief introduction of the history of Eastern Monasticism and the general way of life in the monasteries. Nowadays, monks in Moldova live according to medieval laws and rules, but not in the spiritual, but in the practical sense of these regulations. They produce their own food, raw materials and ritual accessories. They are involved in several merchant activities, such as icon painting, candle pouring and wine production. How is a community organized, maintained and provided with the goods it requires? How do people become members of these communities? What are the most important facts to know about Orthodox monasteries? These are the questions I tried to answer in my presentation.

KEYWORDS self-sustaining, ecological system, Orthodox monastery, Bessarabia

KULCSSZAVAK önfenntartó, ökológiai rendszer, ortodox kolostor, Besszarábia

lalkoztatják nemcsak a szakembereket, de a laikusokat is.

Bevezetés

Napjaink egyik legdivatosabb témája a környezetvédelem. Az éghajlat változásai, a füstöt okozó gyárak, a közlekedés megannyi problémája, a túlhajtott fogyasztás, de a másik oldalon megjelenő hiány: az elosztás igazságtalansága miatti éhezés, az alultápláltság miközben tonnaszám szórjuk ki a megtermelt javakat, gyártjuk a szeméthalmokat, mind olyan problémák, melyek egyre inkább fog-

Tudósok, közgazdászok, magánemberek sora próbál kiutat keresni a látszólagos kiút-talanságból. Egyre extrémebb ötletek születnek: kereskedünk a széndioxiddal, kötelező az energiatakarékos izzó, jobb hatásfokú autók születnek. De a probléma végeredményben csak nem akar megoldódni. Hogyan is oldódna, amikor a Föld egésze számára teljesen mindegy, hogy azt a széndioxidkvótát éppen melyik helyen bocsájtják ki a gépjárművek és/vagy gyárak? Amikor a háztartások elektromos fogyasztásának mindössze 10-20%-áért

fele a világítás, miközben sok órán keresztül „háttérzaj” keltésére hagyjuk bekapcsolva energifaló TV-inket? Hiába csökken egy motor fogyasztása 5%-kal, ha közben 30%-kal növekszik a darabszámuk.

Sokan még mindig hisznek abban, hogy egy véges bolygón lehetséges a végtelenségig növekedni. Mások egy totális összeomlást vizionálnak. Vajon van ebből kiút? Milyen alternatívát adnak azok a helyek, amire a nyugati ember nem is gondol: a bizánci középkor idealizált világát napjainkban is élő ortodox¹ kolostorok?

Manapság sok szó esik ökológia- és gazdaságról, környezettudatosságról, hogyan élünk környezetünkkel összhangban. Tisztelet a kivételnek, de ezek többnyire sok pénzzel, még nagyobb felhajtással, hírveréssel felfuttatott médiaattrakciók. De van ezeken kívül is alternatíva: ezeket a dolgokat bármely moldáv kolostor tudja. Az ortodox egyháznak ebben már sok évszázados, talán túlzás nélkül állíthatjuk, évezredes tapasztalata van. Írásomban ezt az ősi alapokon nyugvó, mégis aktuális, sőt egyre aktuálisabb, természetközeli életmódot tanulmányozom.

Ez a beszámoló saját tapasztalataim, főleg Moldova, kisebb részben Szíria ortodox kolostoraiban tett látogatásaim alapján íródott. Emiatt sok adat nem hivatkozható, talán írásomban kevesebb a forrás, mint ami egy ilyen munkában elvárható. Ennek oka, hogy a tudás régen apáról fiúra szállt. Úgy egyik szerzetesről a másikra, hogyan kell kenyeret sütni, gyertyát önteni. Nem írnak róla könyveket, hanem a gyakorlatban adják tovább az ismereteket. Ebből a tudásból szeretnék egy részt továbbadni a hazai olvasóközönségnek.

¹ Írásomban az ortodoxiát konzekvensen th-val írom, hiszen az a görög theta (Θ) átírata, hasonlóan az Athén (Αθήνα), Thesszaloniki (Θεσσαλονίκη), stb. szavakhoz. Az ortodox írásmód létjogosultságáról részletesen BERKI 1984. 9–18. oldalon olvasható, de említi HIEROTHEOS VLACHOS 1998. 13. és NACSINÁK 2004. is így használja.

Az ortodox szerzetesség kialakulása

„Mert néktek adatott az a kegyelem a Krisztusért, nemcsak hogy higgyetek Ő benne, hanem hogy szenvedjétek is Ő érette”²

A világtól való elvonulás, a szerzetesi életforma valamilyen formában majd’ minden vallásban megtalálható. Tibet bordó ruhás lámái, a Gangesz partján meditáló bozontos hajú szádhuk, a sivatagi oázisok dervisei. Sajátos életvitelükön, szokásaikon keresztül mindegyikőjük Istenhez próbál közelebb kerülni. Nincs ez másképpen Krisztus követői közt sem. Már a legkorábbi időkben megjelent a vágy egyes emberekben, hogy a világi hívságokat otthagya, az Istennek tetsző, lelki életet gyakorolják. Az első keresztény szerzetesek Egyiptomban éltek. Monachosznak hívták őket, mert magányosan, a pusztaságban elvonultan töltötték napjaikat.

Remete Szent Antal³ egyike volt az első aszkétáknak, monachoszoknak. A III. században élt, a nagy keresztényüldözések korában. Még fiatal volt, amikor egy alkalommal megérintették Jézus szavai: *„Monda néki Jézus: Ha tökéletes akarsz lenni, eredj, add el vagyonodat, és oszd ki a szegényeknek; és kincsed lesz mennyben; és jer és kövess engem.”⁴* Úgy érezte, az ige közvetlenül hozzá szól. Elköltözött faluja szélére, majd még messzebb, egy sivatagi rom kövei közé. Életét az imádságnak szentelte. Egy idő után egyre többen követték példáját, egész remeteközösségek jöttek ily módon létre. Ezek még nem egységes szabályzat szerint működtek, mindenki saját egyéni rendjét követte, de

² Filippibeliéhez írt levél 1.29. A bibliai idézetek nincsenek feltüntetve a felhasznált irodalomban, hanem mindig az idézethez kapcsolódó lábjegyzetben adom meg a helyét. Sajátos hangulata, ízes nyelvezete miatt a Károli Gáspár-féle fordítást használtam.

³ Élete: Просвитель Руфин: Жизньпустынныхотцов 14., монахЛазар 2003. 14., Magyar Katolikus Lexikon.

⁴ Máté evangéliuma 19.21

őket tekinthetjük a kolostorok őseinek. Hagymányait az egyiptomi remeték olyan kiemelkedő alakjai követték, mint *Szent Makariosz*, *Szent Pachómiosz* vagy az Abesszinában élő *Etióp Szent Mózes*.⁵

*Pachómiosz*⁶ volt az, aki az addigi magányos, *anachoréta* életvitel helyett a közösségben élés, a koinoszbiosz,⁷ azaz a *kinovion* ideáját megfogalmazta. Az első kinovita kolostorok felső Egyiptomban alakultak ki a IV. században. A szerzetesek egy fedél alatt éltek, közös szabályok szerint. Együtt étkeztek, imádkoztak, dolgoztak, közösen végezték istentiszteleteiket; elöljárót, *igumenoszt*⁸ választottak vezetőjükül.

A kereszténység államvallássá válásával helyzete birodalom szerte megerősödött. De nemcsak kolostorokat alapítottak, templomokat építettek, hanem az eretnek mozgalmak is kiújultak. A legjelentősebb az ariánusok mozgalma volt, akik nem fogadták el az Atya és a Fiú egyelényegűségét. A velük folytatott hitviták felpezsdítették a szellemi életet, közülük is *Nagy Szent Atanáz*t kell kiemelni. Gyermekkorában még találkozhatott Remete Szent Antallal, később az életrajzát is megírta. Az ekkoriban a császár pártfogását élvező ariánusokkal folytatott vitái miatt ő maga is hosszú éveket töltött sivatagi száműzetésben.

Még javában tartottak az ariánusokkal folytatott viták, amikor *Nagy Szent Vazul* összeállította a szerzetesi élet szabályait.⁹ Ezek most is érvényben vannak az ortodox egyhá-

zakban, ahogyan a liturgiája is. Az ősegyház szertartásrendje alapvetően három részből állt:¹⁰ az énekkel egybekötött közös imádság, a Szentírás olvasása és a tanítás, végül az áldozat, a *Szent Eucharisztia*. Ezek mai napig részei az ortodox liturgiának. Szent Jakab liturgiája és más ősi liturgiák alapján ő alakította ki a nevével jelzett szertartást, amely a második leggyakrabban használt ortodox liturgia.¹¹ Tanításában hangsúlyozza a szegénység, a tisztaság, de legfőképp az engedelmesség erényeit. Cezária¹² érsekeként az egyik legnagyobb egyházatyát tisztelhetjük benne. Bár 379-ben, viszonylag fiatalon hunyt el, a 381-ben megtartott II. Egyetemes Zsinat már az ő tanításait fogadta el a Szentháromságról. Végleg lezárva ezzel az ariánusok eretnekségét, akiknek templomait elkobozták, megtiltották istentiszteleteiket. Ezen a zsinaton kanonizálták a ma használatos nicea–konstantinápolyi hitvallást.

Egyiptom mellett ekkor már Szíria is a legnagyobb tekintélyű egyházi központok sorába tartozott. Antiochia közelében élt *Oszlopos Szent Simeon*,¹³ a békeidők mártírja, ahogyan kortársai emlegették. Isten hívásának eleget téve otthagyta a világi életet, néhány év magányos kóborlás után egy oszlop tetejére költözött, onnan hirdette a köré sereglődők Isten igéjét. Oszlopa már életében zarándokhelyé vált, halála után pedig templomok és zarándokszállás épült ki körülötte. Romjait napjainkig látogatják Szíria keresztényei. Az V. században még sok követője akadt, nem csak Szíriában, de távolabbi vidékeken is. Ők lettek az egyház emlékezetében az oszlopszentek, a *stylitiák*. Majd aztán az évszázadok során felettük is eljárt az idő.

⁵ Ókeresztényatyákélete: Православная Энциклопедия. <http://www.pravenc.ru/vol/dop.html>. Hozzáférés: 2013.08.20.

⁶ RAPCSÁNYI 1979. 58., монах Лазарь 2003 Аскетирон 56.

⁷ A görög κοινοβίος, közösségszervezet-ből: κοινοβίον. RAPCSÁNYI 1979. u.o.

⁸ A görög ηγούμενος-ból.

⁹ Mivel neve sokbankötődik a keleti szerzetességhez, sokszor tévesen az ortodox szerzeteseket „bazilitáknak” emlegetik, holott az ortodoxiában nem léteznek a nyugati szerzetesrendekhez hasonló közösségek.

¹⁰ BERKI 1984. 289–298. és Magyar Ortodox Egyházmege honlapja.

¹¹ BERKI 1984. 286.

¹² A mai Kayseri.

¹³ Élete és munkássága: Nacsinák 2009.

Kolostorok a középkorban, kolostori életrend

„Hanem amiképpen szent az, aki elhívott titeket, ti is szentek legyetek teljes életekben”¹⁴

A középkor során a kolostori élet a virágkorát élte. A kolostorok a szellemi élet központjaivá váltak. A Bizánci Birodalom területén és annak környezetében sorra szerveződtek a szerzetesi közösségek. Egyiptomban és Szíriában a kereszténység túlélte az iszlám hódítását; bár visszaszorult, megszűntek a bőkezű császári adományok, a lakosság jelentős része kitarzott ősei hite mellett. Itt találjuk a legrégebb, folyamatosan működő kolostorokat. Az egyiptomi Szent Katalin kolostor, a szíriai Szent György, Szent Tekla, Szent Mózes és még megannyi társuk viszi tovább a muszlim tengerben a már több évezredes keresztény hagyományt.¹⁵

Az egykori nagy központok, Jeruzsálem, Alexandria, Antiochia elvesztésével a birodalom centruma északabbra tolódott. A kietlen Anatóliai fennsíkon, az Égei-tenger és Fekete-tenger partvidékein létrejövő sajátos kultúrát láthatjuk a híres központokban: Kappadókiában és a Sumela-kolostorban. Magában Konstantinápolyban is tucatszám alakultak a szerzetesi közösségek.

Mind közül a leghíresebb a Sztudion volt, a város nyugati falánál, nem messze a magyar történelemben hírhedtté vált Héttoronytól. Fénykorában mintegy ezer szerzetesnek adott otthont, köztük a „nem alvók”¹⁶ testvériségének, akik napirendjüket úgy szervezték, hogy három váltásban, folyamatosan volt a templomban istenszolgálat. Innen kapták nevüket is, mert bár az egyes emberek természetesen

aludtak, de összességében majd' ezer esztendőig megszakitás nélkül folyt a Sztudiosz templomában Isten dicsérete. A sztudita szerzetesek által szerzett számos kánont napjainkig használja az ortodox egyház. Nagy hatással voltak a kor teológiájára, a hitbéli vitákban sokszor döntő volt szavuk.

Ekkoriban zajlott ugyanis a képrombolás eretneksége. Pusztításuknak számos ősi ikon esett áldozatul, maga III. Leó, V. Konsztantinosz, majd V. Leó császárok is őket segítették, míg végül az egyházi tanítás diadalmaskodott felettük. A hitvitákban kiemelkedő volt Damaszkuszi Szent János munkássága,¹⁷ aki a nesztorianizmus, manicheizmus mellett a képrombolókkal is vitába szállt. Azt tanította, mivel Isten az ember teremtésével már megalkotta az első istenképmást,¹⁸ ezért semmi tilalmas nincs abban, ha egy szent dolgot ábrázolunk. Az ikon ugyanis nem az imádat tárgya, csak egy eszköz, melyen keresztül az ábrázolt személyt tiszteljük.¹⁹ 843 nagyböjtjének első vasárnapja óta minden évben megemlékezik az egyház a képtisztelet visszaállításáról, ez az ünnep az ortodoxia vasárnapja.

A hitviták lezárultával elkezdődhetett a missziós munka. A IX. században Cirill és Metód lefordították szlávra a Bibliát, majd kiterjedt térítést folytattak. Eredeti céljuk a Morva Birodalom kereszténységre hívása volt, később a balkáni népek is az ő tevékenységüknek köszönhették megtérésüket. A század folyamán Bulgária és Szerbia felvette a kereszténységet, tovább gyarapítva az ortodox világ kiterjedését.²⁰ Az első athoszi kolostorokat szintén a IX. századra datálja a történelem.

A bizánci missziók talán legnagyobb hatású eseménye volt 988-ban a Kijevi Rusz

¹⁴ Péter 1. levele 1.15.

¹⁵ Az egyiptomi kolostorokról és az egyiptomi szerzetesség történetéről lásd: Кривец2005.

¹⁶ A görög ακοιμητοι-ból.

¹⁷ Életét és munkásságát lásd: Протоерей Георгий 2006. 289.

¹⁸ „Teremté tehát az Isten az embert az ő képére” Mózes I. könyve 1.27.

¹⁹ BERKI 1984. 386, USZPENSZKIJ 2003. 100–129.

²⁰ Az ortodoxia, a balkáni népek életében betöltött szerepéről részletesen ír HADROVICS 1991.

megkeresztelése. Vlagyimir fejedelem, miután keresztény hitre tért, elrendelte egész népének az új vallás felvételét; a bálványokat a Dnyeperbe döntette, s nem utolsósorban elnyerte Anna bizánci hercegnő kezét. Ettől fogva egyre inkább az új nagyhatalom szava lett a meghatározó, Konstantinápoly bukása után pedig az egységesülő Oroszország végleg átvette a keleti keresztény világban a vezető szerepet. A minden nagyhatalmi érdekszféra periferiáján található Moldovában a XI–XII. századokból maradtak ránk az első sziklakolostorok.²¹ A tatár, majd a török hódoltság idején pedig, a Balkán népeihez hasonló módon, ők is Oroszországtól várták a szabadságot.

A késő középkor századaiban alakultak ki az életvitel végleges, mai szabályai. Az athoszi szerzetes-államot szabályozó *typikonok*²² például szolgáltak másutt is. A nagy kolostorok közelében gyakran találunk szkítiket, kis remetéseket, ahová a magányhoz ragaszkodók elvonulhatnak.

A szerzetesek kora reggel kelnek. Ma már tudjuk, hogy a korai kelés orvosilag is egészséges, sokkal fogékonyabb ilyenkor az agy, de a test is élénkebb, mint azoknál, akik sokáig alszanak. Mivel a török időkben a harangokat elkobozták, hogy ágyúkat öntsenek belőlük, Moldova és a Balkán kolostoraiban sokszor ma is a *szimandron* szólal meg legelőször. Ez egy másfél-két méteres falap, melyet eredetileg a harangok helyett használtak. Ezt a falapot vagy kikötik valahova, vagy egy szerzetes vállára véve hordozza körbe. Fa kalapácsokkal ütik, sajátos ritmusú ébresztőt szolgáltatva. A napot istentisztelettel kezdik, majd reggeli következik. A több órás hajnali szertartást éhgyomorral állják végig. Áldozáshoz ugyanis csak olyan járulhat, aki aznap még nem evett.

Ezt követően ki-ki megy a dolgára. A

napirendben délelőtt, vagy a nap más időpontjaiban egyéni imájukat végzik. A szerzetesek sokszor szigorú imaszabályokat tartanak be, metániákat²³ végeznek, sokat imádkoznak. A liturgia előtt elvégzett gyónásnak szintén nagy fontossága van az ortodox egyházban. A délután általában a munkáé. A napirend nagyon szigorúan van kiosztva. Senkinek nincsenek felesleges órái az unatkozásra. Ennek oka, hogy az unalom hiábavaló, sőt káros gondolatokra sarkallja az embert. Ha valaki ki tudja tölteni a napját értelmes, építő foglalkozással, akkor nem jelennek meg azok a felesleges gondolatok, amik a mai világi társadalomban sokszor jellemzőek és a rossz irányba visznek el. Este lenyugvási istentisztelet, majd vacsora zárja a napot, ami után ki-ki a saját szobájában végzi egyéni imáit. Sokszor éjfélkor is tartanak istentiszteletet, talán ezeknek van a legbensőségesebb hangulatuk. Az éjszakai imádkozásra már a Szentírásban is találunk példát: *Éjfél tájban pedig Pál és Silás imádkozván, énekkel dicsőíték az Istent. A foglyok pedig hallgatják vala őket.*²⁴

Múlt és jelen összekapcsolódása a kolostori életben: mezőgazdasági tevékenység, növénytermesztés, állattartás

„Ímé a szántóvető várja a földnek drága gyümölcsét, béketűréssel várja, míg reggeli és estveli esőt kap.”²⁵

Az önellátó életmód alapja a mezőgazdaság. Emiatt az ortodox kolostorokban nagy hangsúlyt fektettek és fektetnek ma is a föld megművelésére és az állattartásra. Régen az egyes szerzetesi közösségek hatalmas szántókat, erdőket birtokoltak, malmok, olajütők

²¹ A moldovai kolostorokról írok részletesen a „*Sziklakolostorok a Dnyeszter mentén*” című írásomban, amely jelen tematikus lapszámban olvasható.

²² RAPCSÁNYI 1979. 89–103.

²³ Leborulásokat.

²⁴ Apostolok Cselekedetei:16:2

²⁵ Jakab levele 5:7.

álltak az egyház kezelésében. Ezekben a helyeken sokszor fizetett munkások dolgoztak, a keletkező bevételekből pedig iskolákat, szeretetotthonokat és más intézményeket tartottak fenn, templomokat építettek.

Ma már a megművelt föld jóval kisebb, de igazából nincs is szükség a régi nagybirtokos gazdálkodásra. A legfontosabb, amivel valamennyi, még a legkisebb kolostor is rendelkezik, az egy zöldségeskert, kiegészítve néhány gyümölcsfával. Ez még a négymillió metropolisz közepén lévő kijevi Lavrának is elengedhetetlen része.

A zöldséges-gyümölcsös rendszerint közvetlenül a lakóépületek mögött húzódik, hiszen az igényli a legtöbb gondoskodást, nem lehet túl messze. Kora reggel, amikor a szimandron közös imádságra hívja a szerzetes testvéreket, van, aki nem a templomba tart, hanem a zöldségesbe. A nyári aszályban még napkelte előtt kell öntözni, később a felkelő napsugarak, keresztülhatolva a nagyítóleccséként működő cseppeken, már felperzselnek a növények leveleit. Moldovában sokszor még ma sincsenek szivattyúk, öntözőberendezések. Törékeny apácák, ifjú novíciusok húzzák a kútról, vagy hordják egy közeli forrásból az életadó vizet.²⁶ A víznek egyébként is nagy szerepe van az egyházi kultúrában. A források fölé emelt kútházakat sokszor Mária, mint az „életadó forrás” képe díszíti, öléből a gyermek Jézus emelkedik fel. A kolostor nem csak a test, de a lélek szomját is oltja: „*Valaki pedig abból a vízből iszik, amelyet én adok néki, soha örökké meg nem szomjúhozik; hanem az a víz, amelyet én adok néki, örök életre buzgó víznek kútfeje lesz ő benne.*”²⁷ Amire az öntözéssel végeznek a szerzetesek, már a nap is kisüt, ha serényen végezték a munkát, az áldozásra még beérnek a templomba.

Moldovában a leggyakoribb zöldségfélék a burgonya, káposzta, cékla, paprika, paradicsom, bab, borsó. Ahol megoldható, szívesen termesztik a víz- és tápanyagigényes tökféléket, a déli, napsütötte lejtőkön a padlizsán is megél. A zöldségeken kívül országszerte híres a gyümölcstermesztés. Az alma, barack, körte, szilva, cseresznye és meggyfák minden falusi kert elmaradhatatlan részei, innen sem hiányozhatnak. Sokféle ételhez használnak diót, néhány hatalmas, árnyat adó diófa mindig akad, legtöbbször az udvaron vagy az útszélen.

Külön kell szólni a szőlőről. A világi Moldova legfontosabb exportcikke a messze földön ismert bor. A szőlészetet és a ráépülő borászatot eredetileg a szerzetesek honosították meg, de ma is keresettek a kolostori borok. A szőlőültetvények gyakran távolabb vannak, ahol alkalmas a föld, vagy épp tudtak vásárolni birtokot. A munkák kora tavasszal a metszéssel kezdődnek, majd ősszel, a szürettel fejeződnek be, ami egy igazi népünnepély. Kora reggel a közösség tagjai és a világi vendégek kimennek a szőlősbe, ahol mindenki megkapja a feladatát. Valaki szedi, mások puttonyokban hordják le, megint mások darálnak, préselnek, töltik fel a hordókat.²⁸ Ilyenkor már illik szorgalmazni a régi bort is, mert pár hét és kiforr az új. Az egyik leghíresebb, Moldova-szerte kedvelt kolostori bor a *kagor*, édes vörös, de a világi fajták, a cabernet, merlot, furmint is kedveltek. Viszont kizárólag vörösborokat készítenek. A bor ugyanis Krisztus vérére utal, mint ilyen, az egyházi hagyomány ragaszkodik a vöröshöz. A világos fajtákat inkább csak frissen, csemege-szőlőként, esetleg mustként, vagy szőlőléként hasznosítják.

Az állattenyésztésben a tejelő állatoknak van szerepe: kecske, birka, szarvasmarha szinte mindig legel a kolostorok körüli legelőkön. Ezekre rendszerint egy pásztor van kirendelve, de ha sok más dolog akad, előfordul, hogy a

²⁶ A földeken végzett munkáról képek a Calarașovca kolostor honlapján láthatók.

²⁶ János evangéliuma 4.4.

²⁷ János evangéliuma 4.14.

²⁸ Kolostori szüretéről, fényképekkel illusztrálva lásd részletesen Lengyel 2009.

marhát, kecskét egyszerűen kikötik egy fához, a pányvát csak időnként kell arrébb helyezni, amikor már lelegette maga körül a fűvet. A tejnek kiemelkedő fontossága van a szerzetesek étkezésében. Frissen – ha épp nem isszák meg – tejevesek készülnek belőle, a maradékból a jobban tárolható kefir, joghurt lesz. Vannak helyek, ahol még foglalkoznak vajköpüléssel, bár ennek farsztó és munkaigényes volta miatt ma már a vajat inkább vásárolják. A tej legnagyobb részéből azonban sajt készül. Nagy fazekakban felforralják, joghurttal (ritkábban ecettel vagy citromlével) savanyítva kicsapatják, kendőn átszűrik. A keletkező túró egy részét töltelékekhez használják, másik részét pedig egy napig préselik, sajtolják. Az így keletkező nyers sajtot még érlelhetik, de azonnal, reggelihez is fogyasztható. Nagyjából 15% kicsapódási arány mellett jó pár litert fel kell használni, hogy kielégítsék az igényeket. A maradék 85%-nyi savót ételekhez, italokhoz használják.

Különleges foglalkozás a méhészkedés. A tavasszal kihelyezett kaptárok rendszerint a gyümölcsös vagy a legelő valamely félreeső szegletében állnak. Amikor rajzanak a méhek, az új rajt befogják, gyarapítva a méhest, vagy pótolva a téli veszteségeket. A dolgozók ezután különösebb emberi beavatkozás nélkül nyár végéig gyűjtik a nektárt. Kora ősszel kifüstölik őket, az összegyűjtött mézet pörgetik, vagy a léppel együtt vágják ki. De mindig hagynak annyit, hogy a család át tudjon telelni. A pergetés után a méhek már saját téli készletüket gyarapíthatják.

Mivel a központi fűtés, vagy gázkonvektor – tegyük hozzá a világi lakóházak nagy többségéhez hasonlóan – a legtöbb moldovai kolostorban ismeretlen, s a fűtés cserépkályhával történik, minden szerzetesi közösség birtokol valamennyi erdőt. A favágás talán a legnehezebb fizikai munka, ami az itt élőkre várhat. Ideje a késő ősz, a tél, amikor a földken más tennivaló úgysem nagyon akad. A kitermelés veszélyes, szállítása gépeket, de leg-

alábbis lovaskocsit igényel. Emiatt legtöbbször nem a szerzetesek, hanem erre szakosodott munkások végzik. Az udvarra beszállított fa további feldolgozása azonban már az itt élőkre hárul. A nagy rönköket kisebb, könnyebben mozgatható darabokra kell fűrészelni. Azokat a nyár folyamán tűzifa méretűvé aprítani, kiszárítani, majd behordani a faházba, hogy mire beköszönt a következő tél, már minden a helyén legyen.

Konyha és önellátás

„Aki eszik, ne vesse meg azt, aki nem eszik; és aki nem eszik, ne kárhoztassa azt, aki eszik. Mert az Isten befogadta őt.”²⁹

A templom után talán a konyha a legfontosabb része egy kolostornak. Amikor kint süvít a szél, több méteres hótörlesztők zárják el a külvilágtól Moldova amúgy sem egykönnyen megközelíthető kolostorait; bent, a cserépkályha melegénél duruzsol a szamovár. A „kint” és a „bent” különbözősége talán télen a leginkább nyilvánvaló. Egy forró tea mellett megelevenednek a középkori legendák, egykor élt szerzetes-atyák történeteit mesélik.³⁰ Ha néha ilyenkor eljut valaki ide, akkor a kolostor lakói megtudhatják, mi hír a nagyvilágban, ami legtöbbször a kisinyovi metropolita egyházszervező munkájával, vagy a szomszéd kolostor életével kapcsolatos. Másnak nincs hírértéke erre felé.

Ilyenkor legjobb dolga talán a péknek van. Rögtön jegyezzük meg: nyáron viszont kevésbé irigylésre méltó ez a foglalkozás. A konyhához kapcsolódik egy raktár, ahol a nagy tételű ömlesztett árut tárolják. Vászonzsákokban áll a búza- és kukoricaliszt, kukoricadara.

²⁹ Rómaiakhoz írt levél 14.3.

³⁰ Moldvai szerzetesek történeteiből már magyarul is olvashatunk Bălan 2002, Bălan 2008.

A pékinas innen viszi azt a mesteréhez, aki gyakorlott kézmozdulatokkal dagasztja kenyértésztává. Mivel egy kisebb kolostorban is rengeteg kenyér fogy, általában minden nap van kenyérsütés. Emiatt könnyen megoldható, hogy az előző napi adagból félrerakott kovással kelesztik élesztő helyett. Vannak kolostorok, ahol este gyúrnak be, hogy reggelre keljen meg, friss kenyérral ajándékozva meg a reggeliző testvéreket; másutt inkább nappal készítik, a vacsora értékét emelve a kellemesen meleg kenyérral. A kenyérsütéshez technikailag szorosan kötődik, de szakrálisan teljesen más jellegű a proszfóra készítése. A *Szent Liturgia* során a Krisztus testévé váló kovászos kenyér³¹ elkészítése rendszerint a pap feladata. A liturgia misztériumában való szerepe miatt speciális a készítés módja, azt a megfelelő imák mondása kíséri végig, alakja, mintázata szintén kötött.³²

Nem kevésbé irigyelt a szakács munkája sem, bár ilyen nagy létszámra napi szinten főzni meglehetősen megerőltető. Szakácskönyvek állnak rendelkezésre, melyek a teljes liturgikus év minden időszakára a megfelelő ételeket ajánlják.³³ Az ortodox étkezési kultúra ugyanis sokkal inkább hagyományörző, mint a nyugati. Míg nálunk a hagyományokból annyi maradt, hogy Karácsonykor halat, Húsvétkor pedig tojást és sonkát „kell” enni, addig Moldovában, de más keleti keresztény országokban nemkülönben, sokszor a világiak is tartják a régiek szokásait. Vannak napok (nem is kevés), amikor egyáltalán nem illik húst enni, más napokon tejterméket sem.

A szerzetesek étkezése még szigorúbb, ők ugyanis alapvetően vegetáriánusok. Persze, ez

nem holmi reformkonyhás salátaevést takar, a kolostori koszt meglepően finom tud lenni. A moldáv ételek egyszerűek, de táplálóak. Szinte mindenhez fogyasztanak kenyeret vagy puliszkát, ahogyan itt hívják: *mamaligát*. Orosz szokás szerint gazdag előételekkel indítják a menüt: paradicsom, cékla, paprika, saláta és más friss zöldségekből, sajtokból készült hidegtalak alapozzák meg a főfogásokat. Jellegzetes moldáv első fogás a *zama*, amely egyfajta tésztával dúsított zöldségleves, eredetileg csirkehús darabkával. A szerzetesi étrendben természetesen húsmentes változatban szerepel. De kedveltek a különféle cékla- és káposztalevesek is, mind-mind tejföllel. Sokszor nem vízzel, hanem a sajt készítés melléktermékeként nagy mennyiségben képződő savóval öntik fel őket, amely rengeteg ásványi anyagot tartalmaz. Nyáron népszerűek a hideg uborkás joghurtlevesek.

A fő fogás sokszor valamilyen töltött étel: paprika, tökfésleség, sült padlizsán; különféle krokettek, zöldségraguk, káposztából és más zöldségekből készült fasírt hoz hasonlóan olajban sült pogácsák. Ezeket egészíti ki valamilyen köret; a nálunk ismert zöldséges rizs, különféle sült vagy főtt burgonyák mellett gyakori a hajdina. Ezeket szósszal öntik le. A világi konyhában szintén közkedveltek a gombás, paradicsomos, tejfölös szószok. Jellegzetesek a túróval, káposztával, gombával, burgonyával töltött, sült pékárúk („pirogok”), rendszerint ebből is kerül a terítékre.

A moldáv konyha nem igazán fűszeres. Ami a kertben megerem: petrezselyem, zeller, kapor, az bőven kerül az ételekbe. Külföldieknek talán a kapor általános használata lehet meglepő, a levestől a köreten át a joghurt szószig mindenben megtalálható. Az importált fűszerekkel már óvatosabban bánnak, de egy kis feketebors, koriander, babérlevél gyakran ízesítik ételeiket. A gyümölcsöket, ha épp nem frissen fogyasztják, akkor befőzik: lekvár, kompót készül belőlük. Ezekből étkezés után desszert gyanánt sokszor kerül az asztalra.

³¹ Ezt maga Jézus jelenti ki: „Én vagyok amaz élő kenyér, amely a mennyből szállott alá; ha valaki eszik e kenyérből, él örökké. És az a kenyér pedig, amelyet én adok, az én testem, amelyet én adok a világ életéért.” János 6.51.

³² Proszfóra készítés és szimbólumai: BERKI 1984. 290.

³³ Az étkezési kultúráról lásd: Энциклопедия православной кухни 2001.

A szerzetesek napi két alkalommal esznek. Először a hajnali istentisztelet, majd az azt követő Szent Liturgia után. A második étkezés a vacsora. Minden kolostornak van egy ebédlője, melyet sokszor díszes freskók borítanak. Az ebédlő vagy *trapeza* közvetlenül a konyhához kapcsolódik, egy kis ablakon keresztül adják ki a kész ételeket, illetve a használt evőeszközöket, maradékokat azon keresztül juttatják vissza. A bevonulás a közös étkezésre már külön szertartás. A főhelyen mindig az előjáró, az *igumen* ül, mellette más, magas rangú szerzetesek. Őket követik több sorban az egyszerű *kalugyerek*, legvégül a vendégek. Ez utóbbiak általában nemek szerint elkülönítve, még hozzá úgy, hogy a megfelelő nemű világiak (tehát férfikolostorban a férfiak, nőiben pedig a nők) együtt étkezhetnek a szerzetesekkel, az ellenkező neműeknek pedig egy külön helyiséget biztosítanak. Persze ezt ma már nem veszik olyan szigorúan, de azért illik legalább az asztal másik oldalára ülnie a nem „odaillő” látogatóknak. Az étkezés az *igumen* rövid imájával kezdődik. Amíg zajlik az étkezés, egy felolvasó a Bibliából, vagy a szentek életéből olvas. Nem szokás hosszasan étkezni, főleg nem evés közben beszélgetni. A kommunikáció a legszükségesebb szavakra korlátozódik. Amikor az előjárók végeztek, az *igumen* csenget, ez jelzi az étkezés végét. Kivonuláskor sokszor megáll az ajtóban és a többiek az áldásra emelt keze alatt haladva hagyják el a *trapezát*.

A bőséges étkezéseknek van némi hátránya: a mosogatás. Ebből – tetszik, nem tetszik – még a zarándoknak is ki kell vennie a részét.³⁴ Még egy átlagos, 15-20 fős moldáv kolostorban is eltart egy ideig. Mivel pedig senki nem akar a tízliteres vödörrel felesleges köröket tenni a forrás és a konyha közt (a vízmelegítéshez szükséges fa felaprítását pedig inkább ne emlegessük), azt is megtanuljuk, hogyan lehet

kevés vízzel csillogóan tisztára mosni mindent. Nemcsak az erőforrásokkal való takarékoság példaértékű, de szemét sem keletkezik. Lényegében minden helyben készül, a főzés maradéka, héjak és más hulladékok a komposztra kerülnek. Nyugati zöldmozgalmak hatalmas médiafelhajtást kreálnak a hulladéktermelés nélküli életből, pedig ennek alapja rendkívül egyszerű. Vissza kell térni a helyi kis közösségekhez. Amit ma kuriózumként próbálnak eladni, az régen teljesen általános gyakorlat volt. 30-40 éve még Magyarországon sem volt falvakban hulladékszállítás, mert nem volt rá szükség. Egy moldovai kolostor ebben is példát tud mutatni.

Hétköznapi élet és művészetek, pénzforrás

„A Krisztusnak beszéde lakozzék ti benetek gazdagon, minden bölcsességben; tanítván és intvén egymást zsoldárokkal, dicséretekkel, lelki énekekkel, hálával zengedezvén a ti szívetekben az Úrnak.”³⁵

A fiziológiai életbenmaradáshoz legfontosabb, a mindennapi kenyér előállításán túl mivel telnek egy szerzetes napjai? Mik azok a tevékenységek, melyek a puszta létfenntartás mellett értelmet visznek az életbe, emberivé téve azt?

A biológiai-fizikai létszükségletek megteremtése elemi igény, melyek alól senki nem vonhatja ki magát, kötelező abban részt venni.³⁶ Bár egy idő után megfigyelhető egyfajta „szakosodás”: valaki az állatokhoz ért jobban, más inkább a konyhai munkát szereti, vagy a növényekkel foglalkozik. Viszont minden embernek vannak olyan tulajdonságai, hajlamai, kedvtelése, melyek kimondottan őrá jellemzőek. Valakinek a festészethez van tehetsége,

³⁴ Érzékletes leírást olvashatunk a mosogatás nehézségeiről NACSINÁK 2007. 176.

³⁵ Kolossébeliekhez írt levél 3.16.

³⁶ NACSINÁK 2007. 145.

valakinek szép hangja van, vagy kézműves munkákhoz ért. Ki-ki a maga számára rendelt feladatát végzi.

Nagyon fontos az ikonfestő munkája. Léteznek világi ikonfestő iskolák, de a szerzetesek közt is találunk ügyeskezü mestereket. Az ikon elkészítése a fa gondos kiválasztásával, majd előkészítésével kezdődik. Ez bonyolult feladat, sokszor hetekig, hónapokig tart, amíg a fát a festésre alkalmassá teszik. Csak ez után lehet nekiállni a tulajdonképpeni festésnek. Erre külön könyvek vannak, melyek bemutatják, hogy az egyes szentek, ünnepek ikonjait hogyan, milyen attribútumokkal, színekkel, mozdulatokkal kell ábrázolni. Az elsöre soknak tűnő kötöttség ellenére azért bőven marad lehetőség a művészi szabadság kifejezésére.

A kórus munkája szintén nélkülözhetetlen a hitéletben. Általában mindenkinek részt kell vennie a templomi szolgálatokban valamilyen formában, az igazán jó énekesekből pedig professzionális kórusok alakulnak. Moldovában híres a zaharnai kolostor kórusa, az ukrán pocsajevi, kijevei lavrák, vagy az orosz Valaam kolostor énekeseit pedig sokszor hívják külföldi vendégszereplésre.

A *szimandront* külön szerzetes „kezeli”. Nagy ügyességet kíván, de ha valaki jól végzi dolgát felejthetlenné teszi a közös imádkozásra vagy étkezésre hívást.

A méhészkedés melléktermékeként nagy mennyiségben keletkezik viasz. Ezt sem dobják ki, összegyűjtik, nagy kádakban felmelegítik, gyertyát készítenek belőle. Alapvetően két módszer létezik: az öntés és a mártogatás. Az öntésnél a megolvadt viaszt egyszerűen egy formába öntik (miután abban már elhelyezték a kanócot), esetenként illatosíthatják növényi kivonatokkal. A gyertyák többsége, a mártásos módszerrel készül: a kanócot belemártják a felolvadt viaszba, majd gyorsan egy vízzel teli edénybe helyezik, amelyben lehül. Ezt egymás után megismételve kapják a jellegzetes, hosszú templomi gyertyákat.

Elsősorban apácák foglalkozhatnak hím-

zésekkel, textíliák készítésével. Moldovában és Ukrajnában szokás az ikonokat terítőkkal körbeteríteni, ezek sokszor az ő munkájukat dicsérik. A fafaragás viszont már férfiasabb tevékenység. A hihetetlenül finoman megmunkált berendezési tárgyak, székek, olvasópultok, ikonosztázok a moldovai ember fához fűződő mély és bensőséges viszonyát mutatják.

Vannak, akik a gyógynövényekhez értenek. A kertben megterem a levendula, majoranna, rozmaring, menta, citromfű, kakukkfű és még megannyi növény. Ezekben minden bajra megtalálható az orvosság, bár sokszor nem annyira maguk miatt, inkább a nép gyógyítására használják. Ahogyan egy kegyes történetben, amikor tanítványa kérdezi Iov Burlacu neamtji szerzetest, aki a gyógyfüvek jó ismerője volt, miért nem készít magának is gyógyszert, így válaszolt: „- *Szenvednünk kell, és el kell fogadnunk a betegséget, amit kaptunk, vezeklésül bűneinkért. De elfogadjuk-e, tűrjük-e? Fájdalom nélkül elnyerni a Paradicsomot: ez az, ami nem lehetséges.*”³⁷

Az egyszerű, fizikai munka is a mindennapok része, már a legkorábbi időktől kezdve. A kapanyél megfogása, a lapátolás, gereblyezés, ásás, állatok utáni istállótakarítás sem olyan dolog, amelytől egy szerzetes idegenkedne. Sőt, még a tűzifa felvágását is maguk végzik. A mindennapi munkákban a látogatónak is részt kell vennie. A kolostor nem fizetővendég szolgálat.³⁸ Ahol éppen emberhiány van, oda osztják be a zarándokot (akár fát vágni, akár más munkára).

Bár egy kolostor alapvetően mindent elő tud állítani, amire szüksége van, azért akadhatnak dolgok, melyeket kívülről kell beszerezni. Ma már egyre kevesebb az olyan hely, ahol egyáltalán nincs elektromosság, azt pedig nem adják ingyen. A templomok felújításához sem elég a hívek munkája, a tervezéshez mérnökökre, az építőanyag szállítására teher-

³⁷ BĂLAN 2002. 81.

³⁸ NACSINÁK 2007. 175.

autókra, fizetett munkásokra van szükség. A pénz előteremtése a kolostorokban megtermelt javak eladásából származik. Mindegyikhez tartozik egy kis kegytárgy-üzlet, ahol ikonokat, faragott kereszteteket, imakönyveket lehet vásárolni. Amikor a hívő belép a templomba, gyertyát gyújt, melynek megvásárlásával szerény mértékben, de mindenki hozzá tud járulni a kolostor fenntartásához. A borászatok sokszor kimondottan jól jövedelmeznek, de a méz és egyéb mezőgazdasági termékek feleslegének áruba bocsájtása is hoz a konyhára.

A szerzetesek általában keveset beszélnek: „*És mikor imádkoztok, ne legyetek sok beszédűek, mint a pogányok, akik azt gondolják, hogy az ő sok beszédükért hallgattatnak meg.*”³⁹ Beszédük a legfontosabbakra korlátozódik, nincs felesleges fecsegés. Amit mondanak, annak viszont súlya van. Ha hétköznapi dologban szólalnak meg, érdemes megfogadni tanácsukat, ha tanítanak – azon túl, hogy természetesen azt is érdemes megfogadni – oly módon teszik, hogy pár szóval is képesek mély gondolatokat átadni.

Ünnep a kolostorban

„*Krisztus feltámadt halottaiból, halállal eltiporta a halált!*”⁴⁰

Az ünnepekre való felkészülést egy böjt vezeti be. Az ortodox egyházban alkalmazott étkezési szabályok általában szigorúbbnak tűnnek, mint a nyugati egyházakban, pedig inkább csak arról van szó, hogy azt komolyabban veszik, betartják. Természetesen, a legfontosabb böjt, a Húsvétot megelőző negyven napos Nagyböjt.

A böjti időszakban nemcsak húst, de tojást, sajtot és más állati eredetű terméket sem fogyasztanak. Szigorúbb napokon nem

használnak olajat sem a főzéshez, a Nagyböjtben pedig vannak napok, amikor főzés nélkül, nyersen elkészített ételek kerülnek a terítékre. Azonban nem kell arra gondolni, hogy ez unalmas lenne; a végtelen gazdagságban elkészített saláták változatossá teszik a böjtöt. Moldovában nem általános, de görögországi, szíriai kolostorokban hozzátartozik a mindennapi betevő falathoz az olajbogyó, olívaolaj. Szíriában kis fémtálcákon szervírozzák a sokféle olajbogyót, szószoikat, csicseriborsóból, padlizsánból készült krémeket, a jellegzetes, *zatár* nevű fűszerkeveréket, melyeket a kerek arab kenyérrel szoktak tunkolni. Itt lehet megérteni a vacsora utáni hálaadó imádság sorait: „*Jóllak-tunk a búza és az olaj termésével.*” Ha ez a kettő megadatott, nagy baj már nem lehet.

Ha valaki vendégségbe megy, nem illik azzal kérkedni, hogy ő éppen mennyire szigorú böjtöt tart. Ha bármivel tudatlanságból kínálják, mert a vendéglátó nem ismeri a böjti szokásokat, akkor valamilyen indokkal vissza lehet utasítani. De ha továbbra is kínálnák, akkor nyugodtan fogyaszthat bármit, mert inkább egy picit szegje meg böjtjét, minthogy azzal hivalkodva a gőg bűnébe essen: „*És valamely városba bementek, és befogadnak titeket, azt egyétek, amit előtökbe adnak*”⁴¹

A hosszú böjtöt követően mindenki várja a legnagyobb ünnepet: Krisztus feltámadását. A Virágvasárnapot követő Nagyhéten Jézus szenvedéseit, kereszthalálát, feltámadását, mintegy liturgikusan „eljátsszák”. Egy picit hasonlít a nyugaton rendezett passiójátékokhoz, két nagy különbséggel: nem egy alternatív „játékról” van szó, hanem konkrét egyházi szertartásról, ahol a megfelelő napokon a megfelelő történések kerülnek újra átélésre. Különösen megrázó a nagypénteki sírbatétel, amikor a villanyok lekapcsolásával, a gyertyák eloltásával nemcsak jelképesen, de valóságosan is a sírba kerül a „világ világossága”. A másik, hogy míg a passiójátékok véget érnek a ke-

³⁹ Máté evangéliuma 6.7.

⁴⁰ Részlet a Feltámadási Himnuszából.

⁴¹ Lukács evangéliuma 10.8.

reszthalállal, addig a nagyheti szertartások folytatódnak, csúcspontjuk pedig a vasárnap hajnali feltámadás.

Míg a világi gyakorlatban általában éjfélkor veszi kezdetét a feltámadási körmenet és szertartás, addig vannak kolostorok, melyekben a bibliai történetet teljes mértékben leképező módon, vasárnap hajnalban tartják a körmenetet. Egészen rendkívüli élmény a teljesen sötét templomban elkezdett istentisztelet, majd a feltámadás hírére a pap által kihozott égő gyertyáról sorra meggyújtani a magunkét, a zászlókkal, keresztekkel, mécsesekkel, gyertyákkal megkerülni a templomot, végül részt venni a *Szent Liturgián*. A körmenet végén, a templomkapuban hangzik fel először a húsvéti himnusz: „Krisztus feltámadt halottaiból...”, majd még számos alkalommal megismétlődik, mintegy reflektálva Pál apostol szavaira: „*Ha pedig Krisztus fel nem támadott, akkor hiábavaló a mi prédikálásunk, de hiábavaló a ti hitetek is.*”⁴² De mivel feltámadt, az élet legyőzte a halált, a fény a sötétséget, a Nagypénteken lekapcsolt lámpák, kioltott gyertyák ismét meggyúlnak. Amire a szertartás véget ér és a gyertyák leégnének, a nap is felkel; mivel a templomok keletelve vannak, az oltár felől ragyogva be a belső teret.

A körmenet során megszólalnak a harangok; egész nap abba sem hagyják, folyamatosan hirdetik Krisztus feltámadását. Ilyenkor bárki felmehet a harangtoronyba és húzhatja őket néhány percig, hiszen a legfontosabb, hogy azok egész nap szóljanak.

Amint a szertartások véget érnek, következik az ételszentelés, a templom közepén, az udvaron, vagy ahol épp hely van. Bárki hozhat ételt, lerakhatja a többi közé.⁴³

Évi egy alkalommal azért a máskor vegetáriánus szerzetesek is fogyasztnak húst.

Ez az egy alkalom pedig a Húsvét, amikor kimondottan tilos a böjt. Azt mondják, azért kell legalább egyszer húst enni, nehogy a szerzetes amiatt, hogy ő nem él ezzel, különbnek képzelje magát a többi embernél. Az ortodox hagyományban a gőg az egyik legfőbb bűn. Mivel pedig a szerzetes is ugyanolyan gyarló ember, mint a többi, nem szabad, hogy a gőg hatalmába kerítse az által, hogy önmagát többre értékeli másoknál. Az ünnepi asztalra ezért a megszokott ételeken túl, kerülnek húsok, de elengedhetetlen a piros tojás is. Jellegzetes húsvéti csemege a *kulics*, egy kuglófhoz hasonló édeskés péksütemény. Tetejére cukormázzal a X. B. betűket rajzolják, melyek a szláv *Xpuctoc Bockpece! Krisztus Feltámadt!* húsvéti köszöntés rövidítését takarják.

„Jőjjetek énhozzám mindnyájan”⁴⁴ – utánpótlás

„*Kérlek azért titeket, legyetek az én követőim.*”⁴⁵

Míg nyugaton nemhogy a szerzetesség, de a papság is komoly emberhiánnyal küszködik, az ortodox világban virágozik a kolostori élet. Az aprócska Moldova nem kevesebb, mint 34 élő kolostort tudhat magáénak. A nyugatról érkezett emberben felmerül a kérdés: mi a titka az ortodox kolostoroknak? Hogy teszik vonzóvá ezt az aszketikus életet a mai, fogyasztói szemléletű társadalomban?

Véleményem szerint, pont azért, hogy aszketikus. Az ortodox kolostorok nem kívánnak megfelelni a mai kornak, ezzel szemben a saját, még Bizáncból, vagy még korábbi örökölt hagyományaikban élnek tovább. Nincsenek gitárral kísért modern istentiszteletek, nincsenek reflektorokkal bevilágított modern

⁴² Korinthusiakhoz írt 1. levél 15.14.

⁴³ A húsvéti feltámadási istentiszteletről írok részletesen a „Húsvét az olajrózsák földjén” című útibeszámolómban.

⁴⁴ Máté evangéliuma 11.28.

⁴⁵ Korinthusiakhoz írt 1. levél 4.16.

templomok, ehelyett a bizánci középkor élő valósága lüktet minden egyes ortodox templomban és kolostorban.

A tapasztalat pedig azt mutatja, hogy a mai fiatalság számára vonzó egy olyan, alternatív élet, ahol nem mindent készen kapnak kézhez, hanem kő keményen, fizikai munkával megdolgoznak érte. A virtualitás korában vonzó egy olyan élet, ahol valóságos anyagokból valóságos dolgokat lehet alkotni. Vonzó egy olyan hely, ahol a közösségi portálok adatlapjai helyett hús-vér emberekkel lehet kommunikálni – beszélni, dolgozni vagy épp pihenni, teázni. Közben az élet nagy – és valóban nagy – kérdéseivel foglalkozni, a ki-mit-mikor posztolt gyermeked és sehová nem vezető problémái helyett.

Valahol ezek azok a dolgok, melyekben el lehet rejtve az ortodox kolostorok titka. Konkrétan pedig hogy valósul ez meg?

Míg a katolikus kolostor kiszáll a világból, egy hermetikusan elzárt entitást hoz létre, amelybe laikusként csaknem lehetetlen bejutni, az ortodox kolostor nyitva áll a világ előtt. De nem gitáros istentiszteletek és más látványos díszletelemek segítségével, hanem a maga valóságában. A kolostorba bárki eljőhet. „*És aki szomjúhozik, jöjjön el; és aki akarja, vegye az élet vizét ingyen.*”⁴⁶ Jönnek is: nyaranta iskolás gyermekek érkeznek, ki csak pár napra, ki egy-két hétre. De jönnek felnőttek is szép számmal. Három napig bármiféle előzetes engedély nélkül bárki maradhat. Persze szükséges előfeltétel, hogy legyen a zárandokok fogadására szolgáló épület, vizesblokk. Híresebb kolostorokba nem árt előre helyet foglalni, különben könnyen megeshet, hogy már nem jut ágy. Az ukrainai Pocsajev kolostorában sokszor több hétre előre szükséges a foglalás. Moldovában ilyentől nem kell tartani. Egy üres vaságy bármikor akad, a vizesblokkot pedig legtöbbször egy közeli forrás szolgáltatja.

Ha pedig valaki már ott van, akkor be-

kapcsolódik a kolostori életbe. Hajnalban egy szerzetes végigjárja a *szimandronnal* a vendégház folyosóit, nehogy véletlenül bárki átaludja az istentisztelet idejét. A fiatalokat munkára fogják, de tanítják is. Ebben nagy szerepe van a lelki atya – tanítvány kapcsolatnak, a feltétlen engedelmesség gyakorlásának. Sokszor említik, hogy a nyugati szerzetesség valami konkrét dolgot csinál – tanít, részt vesz az oktatás, egészségügyi ellátást végez, ezekkel külön szerzetesrendek foglalkoznak – ezzel szemben az ortodox egyházban nincsenek szakosodott rendek. Mit csinál hát az az ortodox szerzetes? Imádkozik. „*Az engedelmesség szüli az imádságot, az imádság pedig a teológiát.*”⁴⁷ Látszólag elvonul, de ebben az elvonulásban a körülötte lévő világ megsegítése a cél.

Nyári szünetben iskolások csapatostul érkeznek; interneten lógás helyett rendszeres, hasznos, építő jellegű tevékenységre szoktatják a gyermekeket. Míg Magyarországon képtelenek a fiatalok magukat ellátni, a keleti ember sokkal önállóbb. Szerepe lehet ebben a kolostoroknak. Megtanítják őket nemcsak magukról gondoskodni, hanem erkölcsös életet élni.

Nemcsak a fiatalok ügyét karolja fel a közösség. Időseket is várnak. Sokszor magára maradt özvegyek költöznek be, később akár a szerzetesi fogadalmat is letehetik. Amit nálunk az állam, vagy újabban magánintézetek végeznek – pénzért – azt itt az egyház vállalja magára. És az idősothtonok gyakran siralomház hangulatú közösségi magánya, céltalan semmittevése helyett egy valódi közösség építő és értékteremtő tagjaivá válnak. Aki, amivel egész életén át foglalkozott, ugyanazt folytathatja, persze a korának, egészségi állapotának megfelelő intenzitással. Tapasztalataival segíti a fiatalabb generációkat, ezáltal valóban nélkülözhetetlen tagjává válik a kolostornak. Itt fel sem merülhetnek olyan gondolatok, hogy „*Ha majd meghalok, semmi sem változik, minden megy ugyanúgy.*” Ellenkezőleg: minden meg

⁴⁶ Jelenések könyve 22.17.

⁴⁷ NACSINÁK 2007. 187.

fog változni, minden egyes ember elvesztése pótolhatatlan veszteség az egész közösség számára. Mindaz a munkatapasztalat, lelki tudás, melyet életében felhalmozott, örökre elvész az élők számára. De mielőtt ez még valóban bekövetkezne, át kell adnia mindezt az ifjabb generációknak. Ennek tudata pedig hihetetlen életerőt biztosít az idős szerzetesek számára.

Ha végül bekövetkezik az elmúlás, testét megmossák, legszebb ruhájába felöltöztetik, a templom közepén, nyitott koporsóban felavatalozzák. Itt elbúcsúozhatnak tőle szerzetestársai, rokonai, világi barátai. A gyászszertartást követően a templomkert fakesztertyeihez egy újabb kerül. De az elhunyt nem marad végleg itt. Bizonyos idő elteltével – hogy pontosan mennyi, az az adott ország éghajlatától függ, Moldovában 3-5 év, Szíriában, ahol a sivatagos éghajlat miatt a maradványok lassabban bomlanak, sokszor 15-20 év – testét exhumálják. Porladó csontjait szétválogatják, koponyájára ráírják nevét és az osszáriumba, a csontkamrába helyezik; a többi, gyakran sok évszázaddal korábban élt társai közé.⁴⁸

Végekötvetkeztes

Mit adhat tehát egy moldovai kolostor a világnak? Útmutatást. Az ortodox szerzetesség általában is saját példáján keresztül tanít. Nincsenek tanító szerzetesrendek vagy gyógyító szerzetesrendek. De vannak példaképek előttünk álló szerzetes atyák. Akik mintát adnak, utat mutatnak az Életre. Ebben az írásomban nem foglalkoztam a lelki tanítással, pusztán a fizikai élet kolostori alternatíváját vizsgáltam. Bár tény, hogy az egyház elsődleges szerepe szellemi síkon mozog, nagyon sokat tanulhatunk a gyakorlati létfenntartás titkairól is.

A világi létben mindenki a pénzért küszködik. Jobb fizetés, nagyobb TV, modernebb autó. De fontosak-e ezek? Szükség van-e ezek-

re? A szerzetesek tanítása szerint nem feltétlen. A mai kor elvárásaival szemben az élet célja nem a pénz. Hanem akkor mi? Kérdezhetnénk. A benső boldogság, amihez nem kell feltétlenül pénz. Meglepően kevésből meglepően boldogan lehet élni. Itt nincsenek hitelek, nem árverez el a bank a cellákat, nincsenek éhezők. A maguk által termelt javakból mindig keletkezik még felesleg is, melyet tovább lehet adományozni a környező falvak szegényeinek.

De mégiscsak szükség van valamennyi pénzre, mert vannak dolgok, melyeket csak pénzért kaphatunk. Folytathatnánk tovább, képzeletbeli párbeszédünket. Igen, vannak. De nem szabad ragaszkodni az anyagi dolgokhoz. Nem az a legfontosabb. Csak annyira van ezekre szükség, amennyi tényleg kell. Mint minden másban, itt sem szabad túlzásokba esni.

A kolostorban senkinek nincsenek milliós bankbetétjei, de mindenki jóllakik. Nincs tévé, hifitorony és más szórakoztatóipari csoda, de mindenki értékesen tölti idejét. Az egymással való kommunikáció, az olvasás – és nem mind egy, mit – sokkal inkább a magasztos gondolatok irányába sarkallják az embert, mint egy csodadobozból ömlő szakadatlan duruzsolás.

Nem kell sivatagi oszlopszentként, anachoréta remeteként teljes magányban élnünk, de nem is szabad ragaszkodni a tárgyainkhoz, világi értékeinkhez. Meg kell találni az egyensúlyt, kinek-kinek egyéni elhivatottsága szerint. A különféle tárgyak birtoklásánál sokkal fontosabbak az emberi kapcsolataink.

Ezekből a dolgokból nagyon sok mindent szükséges volna megvalósítani a világi, hétköznapi életben is. Nem mindenféle számokat meg gazdasági mutatókat kellene növelni, hanem saját benső értékeinket. Sokkal többet kellene egymással foglalkoznunk. Ha ezeket az alapértékeket megtanuljuk Moldova szerzeteseitől, akkor elmondhatjuk magunkról, hogy igen, sokra vittük az életben!

⁴⁸ NACSINÁK 2007. 201.

IRODALOM

- BÁLAN (2002): *A moldvai szerzetesek élete*. Budapest, Odigitria – Osiris.
- BÁLAN (2008): *Három beszélgetés moldvai sztarecekkal*. Budapest, L'Harmattan–Odigitria.
- BERKI FERIZ (1984): *Az ortodox kereszténység*. Budapest, Magyar Ortodox Adminisztrátúra.
- CALARAȘOVCA KOLOSTOR HONLAPJA. <http://calarasovca.blogspot.hu/p/album-foto.html>. Hozzáférés: 2013.08.20.
- HADROVICS LÁSZLÓ (1991): *Vallás, egyház, nemzet-tudat*. Budapest, ELTE Szláv filológiai tanszék.
- HIEROTHEOS VLACHOS ARCHIMANDRITA (1998): *Bevezetés a keleti keresztény lelkiségbe*. Budapest, Zöld-SStudio.
- Кривец, Елена (2005): *Христианский Египет, Сборник*. Москва, Лепта-Пресс.
- Лазар, монах (2003): *Аскетион – православное монашество в Египте IV–V вв.* Москва, Русский Хронографъ.
- LENGYEL LÁSZLÓ (2009): Fehér folt Európa szívében. *Turistamagazin*. január. 22–24.
- LENGYEL LÁSZLÓ: *Húsvét az olajrózsák földjén*. http://www.fszek.hu/konyvtaraink/dagaly_u__9_/vilagjaro_olvasok/?article_hid=4449. Hozzáférés: 2013.08.20.
- Remete Szent Antal, Egyiptomi Szent Mózes, Szent Makariosz*. In Magyar Katolikus Lexikon. Online változat: <http://lexikon.katolikus.hu/>. Hozzáférés 2013.08.20.
- Magyar Ortodox Egyházmegye honlapja: <http://hungary.ortodoxia.org/konyvtar/teologia/az-istenilurgia-magyarazata/>. Hozzáférés: 2013.08.20.
- NACSINÁK GERGELY ANDRÁS – SOÓS SÁNDOR (2004): *Áthosz, a Szent Hegy, az Istenszülő kertje*. Budapest, Kairosz.
- NACSINÁK GERGELY ANDRÁS (2007): *Űtra hullt gyümölcs – Kulturális barangolások görög földön*. Budapest, Kairosz.
- NACSINÁK GERGELY ANDRÁS (2009): *Oszlop a hegyen, Stylita Szent Simeon élete*. Budapest, 2009, L'Harmattan.
- Православная Энциклопедия. <http://www.pravenc.ru/vol/dop.html>. Hozzáférés: 2013.08.20.
- Просвитель Руфин: *Жизнь пустынных отцов*. Ёв-szám nélk., Воронеж, Принта Сервис.
- Протоерей Георгий (2006): *Византийские отцы*. Минск, Издательство Белорусского Екзархата.
- RAPCSÁNYI LÁSZLÓ (1979): *Áthosz a Szent Hegy és lakói*. Budapest, Gondolat.
- Энциклопедия православной кухни*. Полтава, 2001, Спасо-Преображенский Мгарский монастырь.
- USZPENSZKI, L. A. (2003): *Az ikon teológiája*. Budapest, Kairosz – Paulus Hungarus.